

Halkçılık*

Türkiye'de CHP'nin tekrar iktidar alternatifi olduğu son birkaç yıldan beri bu partiye adını veren «halkçılık» ilkesi yine gündeme gelmiştir. Gelmiştir ama, bu ilke veya ideolojinin ne CHP'li, ne de başka ideologlar veya politikacılar tarafından sistemli bir tanımla yapılmamıştır. Bu çalışma bu ihtiyacı kısmen karşılamaya yöneliktir.

HALKÇI IDEOLOJİNİN KADROSU

«Halkçılık» diye bir kavramın veya hareketin olabilmesi halkçılık sıfatını benimsemiş kişi ve grupların olmasını içerir. Bu, hem bir önderlik, hem de kitle desteği sorunudur. Halkçı (popülist) olmayı benimseyenler doğal olarak «halk» değildir. «Halkçılar»; elit, yani seçkinlerdir. «Halkçılık» ise bu seçkinlerin, içinden yükseldikleri toplumsal zümre, grup ve örgütleri etkileri altında tutmaya yarayan bir ideoloji veya öğretilerdir.

Seçkinlerin çeşitli tanımları yapılmıştır. C. W. Mills'e göre elitler «modern toplumun ana hiyerarşilerinin veya örgütlerinin yönetiminde»¹ olan kişilerdir. Ekonomik, akademik, dini, mesleki kurumları, askerî ve bürokratik makinayı² bunlar işletir. Toplumdaki bu stratejik işlevlerden dolayı da önemli ölçüde toplumsal güç ve prestijleri vardır.

Bizim tanımımıza göre, seçkinler, kendi beceri ve yetenekleri ile olduğu kadar, bu nitelikteki kişilere ihtiyaç duyulduğu evrelerde çeşitli kurum, örgüt, zümre ve toplumsal tabakalar içinde öncülük/yöneticilik rolüne yükselmiş olan kimselerdir. Şu halde seçkinlerin geleneksel egemen sınıflardan (burjuvaziden) önemli bir ayrılığı vardır. Seçkinler, «yükselmiş» kişiler olduğu gibi, üretim araçları ile de genellikle organik bağları olmayan kimselerdir. Başka bir deyişle, kurulu düzen içinde ortaya çıkmış oldukları halde, toplumsal değişme ve farklılaşma süreci içinde bu düzenin egemen güçlerine alternatif güçler olarak belirmişlerdir.

Bir sınıf toplumu içinde farklı zümre, grup, tabaka ve sınıfları temsil eden çeşitli seçkin kadroları oluşur; örneğin, ekonomik (yöneticiler, tek-

nokratlar), siyasal (yeni toplumsal grupların taleplerini dile getiren ideolog ve demagoglar), askerî ve sendikal elitler. Bunlara bazı Latin Amerika ve Afrika örneklerinde olduğu gibi kır kökenli köylü hareketlerinin (köylü liglerinin) önderlerini de katmak gerekir. Bu seçkin gruplarının varlığı ve sürekliliği olmasa bile siyasal etkinlikleri (toplumsal karar alma sürecini etkilemeleri), onların geleneksel egemen güçler ve otoriteden **görelî olarak** bağımsız olmalarına bağlıdır.

Geleneksel toplumsal güçlerle, modern seçkinlerden oluşan yeni toplumsal-siyasal güçler arasında her iki tarafın da temsil ettikleri çıkarlar ve zümreler açısından bir çatışma olacağı açıktır.

Michels³, Mills⁴, Lipset⁵, Solari⁶, Porter⁷ gibi modern elit teorisyenleri, bu kavramın ilk sistematik analizini yapmış olan Pareto⁸, Mosca⁹ ile aynı özelliği paylaşırlar: Toplumun sınıfsal açıdan esaslı bir analizini yapmaktan kaçınmak. Seçkinler kavramını sınıf temeline oturtmamak¹⁰ bütün bu düşünürlerin öğretilerinde cevap veremedikleri önemli sorular bırakmıştır. Bir toplumdaki egemen bireyler bir toplumsal grup oluşturabilirler, bu grup bir bütün müdür, yoksa bölünmüş müdür? Bu grup açık mıdır, kapalı mıdır? Üyeleri nasıl seçilirler? Güçlerinin temeli nedir? Bu gücü sınırlayan başka gruplar var mıdır? Bu sorulara verilen cevaplar toplumdaki topluma değişir mi?

İşte bütün bu soruları karşılayabilmek için Raymond Aron toplumsal sınıf sosyolojisi ile yönetici elit(ler) teorisi arasında teorik bir bağ aramış ve arayışını şu soruda düşümlenmiştir: «Modern toplumda toplumsal farklılaşma ile siyasal hiyerarşi arasındaki ilişki nedir?»¹⁰

Günümüz toplumsal bilimlerine analitik bir zenginlik getirecek bu yaklaşıma katılmamaya

* Bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen Rıza Avcan ve Melek Erman'a teşekkür ederim.

imkân yoktur. Çünkü Mosca, Pareto, Mills ve benzerlerinin egemen zümre veya iktidar seçkinleri teorisi, örgütsüz bir çoğunluğa karşı, örgütlü bir yöneten azınlığı koyarlar. Bugün seçkinleri artık işlevsel (genellikle mesleki ve teknik), yüksek statülü yönetici ve/veya önder gruplar olarak anlıyoruz. Bunların her zaman, toplumda varolan başka egemen ve önder kadro, sınıf veya zümreler ile bütünleşerek yekpare bir üst sınıf oluşturduğunu kabul etmek zordur. Çünkü yeni toplumsal çıkarları, grupları ve zümreleri temsil eden yeni elit veya karşı elitlerin belirmesi, geleneksel elit veya egemen zümreler ve sınıflarla çatışması olanağıdır.

Öte yandan, sınıf, ekonomik bir terimdir. Egemen sınıf tanımı içinde ise, hükmetmekten gelen siyasal bir içerik de vardır. Bu, iktisaden egemen olan sınıfın siyasal alanda da kayıtsız şartsız egemen olacağı anlamına gelir. Ama bu her zaman doğru değildir. Örneğin: 1) Sömürgeci-ten siyasal bağımsızlığa kavuşan ülkelerde klasik anlamdaki burjuvazi çok zayıftır ve sömürge veya yarı-sömürge rejimi sırasında devlet yönetimini üzerine alan orta sınıf kökenli bürokratik bir kadro (elit) hem siyasal etkinliğini artırabilir, hem de yerli ve yabancı burjuvazi arasındaki arabulucu rolünden dolayı, en azından kısa vadeli toplumsal ve siyasal politikalarında, görelî bir bağımsızlık kazanır.¹¹ 2) Özellikle sanayi devriminden sonra aşırı bir toplumsal (işlevsel) farklılaşmaya gitmiş olan toplumlarda orta sınıftan beslenen «yönetici» ve/veya teknokrat bir elit zümre (veya gruplar) birbirinden çok farklı kurumları yönetme işlevini üstlenmişlerdir. Bu koşullarda elitlerin (yönetici seçkinlerin) oluşturduğu bu **teorik** fakat aynı zamanda fiili varlığını duyuran toplumsal tabaka veya sınıf ile toplumsal gücünü üretim araçları üzerindeki hukukî tasarrufundan (mal sahipliğinden) alan egemen sınıf arasındaki fark devam etse bile, Max Weber'in de dediği gibi, mülkiyetin sürekli gücüne karşı yönetici seçkinlerin yönetim araçlarına (mevki, statü ve bilgi) sahip olmaları, onlara egemen sınıfa karşı alternatif bir siyasal güç kazandırır.¹²

Şu halde Karl Mannheim'ın önerdiği gibi sanayi toplumlarının sınıf sisteminden elit sistemine, mülkiyetin mirasla aktarılmasına dayanan toplumsal hiyerarşi temelinden kişisel yetenek ve başarı sistemine geçildiğini¹³ kesinkes kabul etsek bile, işlevleri son derece farklılaşan modern (veya modernleşen) toplumda yönetici elitlerin öneminin arttığı tezini benimsiyoruz. Bu görüş sınıf teorisi ile elit teorisini tümüyle çelişkili bulmak yerine, bunların aynı siyasal sistemin birbirini tamamlayan öğeleri olduğu tezini de beraberinde getirir.

KORPORATİZM-POPÜLİZM

Çağdaş kapitalist toplumda toplumsal hiyerarşinin üst basamaklarında mülkiyet (üretim araçlarının) temeline dayanan (türevsel) egemen

bir sınıf (yekpare olmasa da), öbür yanda da işlevsel bir yönetici zümre (teorik açıdan toplumsal bir sınıf veya alt-sınıf olarak düşünülebilir) olduğunu koyduktan sonra, ilk analitik adım bu iki kategori arasındaki ilişkinin niteliğini çözümlenmek olacaktır.

Egemen sınıf (burjuvazi)* ile elitler (genellikle orta sınıf kökenli) arasında teorik olarak varılması gereken çatışma, **yoksa** veya bu çatışma çıkarların ve değerlerin bağdaştırılması ile çözümlenmişse, bu güçlerin oluşturduğu devlet yapısı korporatisttir. Fakat, öte yandan, egemen sınıf ile elitlerden bir kısmının çatışması mümkündür. Bu durumda, eğer, elitler burjuvaziye karşı alternatif güç merkezleri oluştururlarken sınıf mücadelesi veya sınıfa dayalı siyasal örgütlenmeyi önlüyorlarsa, popülist bir siyasal hareketin yürürlükte olduğunu söyleyebiliriz. Çıkarları burjuvaziye veya geleneksel otoritelere karşı olan ve değişen toplum yapısı içinde (yeni) yerlerini arayan ve seslerini özerk güç merkezleri oluşturarak duyurabilmeye çalışan kitleler/zümreler ile onların sözcülüğünü yapan seçkinler arasındaki diyaloga popülizm veya halkçılık diyoruz.

KORPORATİZM

Korporatist bir rejim, egemen sınıf (olan burjuvazi) ile yönetici elit kadroların arasında açık bir çatışmanın olmadığı, sosyo-ekonomik düzenin devamı konusunda ortak değer ve çıkarları savundukları bir toplum yapısının ürünüdür. Birçok çıkar grubunun var olmasına karşın, korporatist toplumda bu gruplar/zümreler tepeden (elit ve burjuva koalisyonu tarafından) denetlenirler. Toplumsal hiyerarşinin alt sıralarındaki bireylerin toplumun yerleşik düzenini eleştirmeye veya bu düzenle çelişecek politikalar saptamaya yetkileri yoktur. Toplumsal uzlaşma ve pazarlıklar zümreler arasında değil, elitler ve elitlerle burjuvazi arasındadır. Bu pazarlıklar çoğunlukla, dar ve dayanışmadan yoksun orta-sınıfı veya dağılık ve örgütlenmemiş kırsal ve kentsel çalışan sınıfları temsil eden seçkinler yararına değil, ekonomik egemenliği olan burjuvazi yararına çözümlenir. Zaten güçsüz ve örgütlenmemiş olan orta ve alt sınıfların temsilcileri, burjuvazi ile başbaşa bir mücadeleyi göze alamaz. Toplumun kurulu düzeni (kapitalist ekonomi ve burjuva kültürü) «yüklenen» elitleri burjuvaziye karşı olmaya değil, onun bir parçası olmaya zorlar.

Sayısal anlamda geniş bir işçi sınıfı olsa bile, sınıf bilinci ile bilinmiş, siyasal eğitimi olan örgütlü bir işçi sınıfının yokluğu da aynı sonucu doğurur. İşte sınıfsal politikaların tam anlamıyla belirlenmediği bu ortamda korporatizm sınıf çeliş-

* Eğer bu sınıf ayrıntılarıyla (alt-sınıflarıyla) ele alınıyorsa toprak, ticaret ve sanayi burjuvazisi olarak düşünülmesi gerekir.

kilerini kaynağında yok etmek ister. Bu amaçla siyasal ifade ve ideolojik iletişim yollarını tıkmaya çalışır. Bir yandan da, toplumu bürokratik bir kalıba sokmak ister. Egemen ve yönetici sınıfın koalisyondan doğan korporatizm artan bir ölçüde toplumsallaşan üretici güçler ile birey ve/veya elit egemenliği (devlet işletmeciliği yoluyla) sürdüren mülkiyet biçimi arasındaki çelişkiyi örtmeye çalışan seçkin bir politika veya rejimdir.

«Yükselen» elitlerin siyasal sisteme uyumu «ulusal amaçlar» veya «ülküler» yaratılarak sınıflar arası işbirliği çerçevesi içinde çözümlenmek istenir. Bu strateji, kaçınılmaz olarak, modernleşen (modern teknolojinin ithali ve kapitalistleşmenin etkisiyle) toplumla geleneksel değerlerin bağdaştırılması çabasına yöneliktir. Oluşturulan koalisyon, liberal kapitalist ekonominin toplumsal bağları çözücü etkisini azaltmak için ve toplum katları arasındaki dayanışmanın çatışmalara dönüşmesini önlemek için, kapitalizm-öncesi toplumsal değerleri ulusal kültür içinde tutmak veya bunları tekrar benimsetmek ister.

Korporatizm, bireyin toplumdan bağımsız haklarından çok, toplumun bir parçası olarak bireylerle ilgilidir. Korporatistler, liberalizmin «bağımsız birey» fikrini reddederken, toplum ile birey arasında aile bağı andıran bir bağ olduğunu savunurlar.¹⁴ Egemen ve yönetici sınıflar/elitler bu ailenin reisleridir. Çoğu kez ulusal önder bu birliğin simgesidir.

Liberal kapitalizm, ekonomik bir sistem olarak değil, fakat bu organik aile dayanışmasını bozacak ilişkilere vücut verdiği için (yani toplumsal bir sistem olarak), eleştirilir.¹⁵ Toplumun organik bir bütün olduğu fikri, genel olarak hem İslâm,* hem de Katolik felsefesinde gereği kadar kaynak bulur. Korporatist görüşe göre toplumsal eşitsizlikler istenilirdir bir şey değildir. Bunlar sınırlandırılmalıdır ama tümüyle ortadan kaldırılamaz, çünkü bireysel farklılıklar doğaldır ve bunun inkârı organik bir bütün olan toplumun ortadan kalkmasına neden olabilir.¹⁶ Devrimci niteliği olan işçi sınıfı, bu organik çerçeve içinde toplumsal yapı ile bütünleştirilmeye çalışılır. Bu politika devletin öncülüğünde yürütülecek olan bir sanayileşme ve modernleşme çabasıyla gerçekleştirilmek istenir. Bu strateji, varolan hiyerarşik sistemin değiştirilmesini gerektirmediği gibi, kökten siyasal değişimleri de önlemiş olur. Kısaca, korporatizm egemen sınıfı, «yükselen» elitleri ve kitleleri yekpare bir yapı içinde tutmaya yönelik tutucu bir öğretimdir. Bu öğreti/ideolojinin egemen olduğu bir toplumun hiyerarşik ve otoriter bir rejimle yönetilmesi doğaldır. Fakat, bu rejimin, elitler ve burjuvazi arasında kurulmuş bir koalisyon olması klasik anlamda bir

* İslamda ümmet fikrinde ve yapısında sınıf ayrımı yoktur. Buna karşın önderlik kurumu ve bireysel farklar doğal olarak kabul edilir. Aynı nitelikler Katolik felsefesinde *Communio* için de sözkonusudur.

dikta rejimine geçişi zorlaştırdığı gibi, bu değişimin (elde edilmiş sınırlı toplumsal hakların kaybı) halk desteği bulmasını önemli ölçüde önler.

POPÜLİZM (HALKÇILIK)

Halkçılık, giderek sınıfsal farklılaşmaların keskinleştiği (kapitalist ilişkilerin ve bu ilişkilerin yarattığı kurumların yayıldığı) toplumsal yapılarda burjuvazinin egemenliğine karşı çeşitli zümre ve örgütleri temsil eden elitlerin bağımsız güç merkezleri oluşturması sonucu ortaya çıkan bir öğreti/ideolojidir. Bir yanda geleneksel egemen güçler ile öbür yanda modern işlevleriyle önderlik kadrolarını oluşturan elitler veya bunların bir kısmı (korporatizmde olduğu gibi) arasında tam bir bütünleşmeden çok rekabet varsa, bu elitlerin temsil ettikleri halk kesimleri veya örgütlerin toplumsal ve ekonomik talepleri sisteme yansır. Elitler (yönetici sınıf veya bu sınıfın bazı kesimleri) ile burjuvazi arasındaki rekabet veya çatışma, aslında, geleneksel güçler ile onların yönlendirdikleri ekonomik ve siyasal politikalarından hoşnut olmayan halk kesimlerinin düzene yönelttikleri protesto ve taleplerin bir sonucudur. Bu hoşnutsuzluğun temelinde ulusal gelirin daha fazla eşitlik, daha geniş kapsamlı toplumsal güvenceler, daha etkin siyasal temsil (bu dilek hem daha katılımcı, hem de ulusal politikaları yerel düzeyde saptama biçiminde belirebilir) arzuları kadar kapitalist sistemin çarkları arasında yok olmak tehlikesiyle savaştan kırsal ve kentsel küçük üreticinin çaresizliği vardır. Bu nedenlere bir de sayısı gittikçe artan ve güçlenen işçi sınıfının (veya çalışan zümrelerin) sömürü ve baskıya karşı haklı savunmasını da eklemek gerekir.

Ne var ki, toplumsal mücadelenin hemen hemen bütün taleplerini içeren bu programı çoğu kez halk örgütleri kendileri değil, hoşnutsuzluğunu belirten zümrelerin seçkinleri gerçekleştir-meyi üzerlerine alırlar. Halk kesimleri bu önderlik görevini yüklenmiş olan seçkinleri aktif olarak desteklemekten öte, siyasal bir eyleme girmez. Bu bir mobilizasyon olgusudur ama, burada dolaylı bir mobilizasyon sözkonusudur. İşte, popülizmi sosyalizmden ayıran en büyük özellik de, siyasal mücadelenin dolaylı olması, halkın buna kendi oluşturduğu örgütlerle doğrudan katılmasıdır. Bu iki ideolojiyi/stratejiyi ayıran ikinci ana özellik de şudur: Sosyalizm mülkiyet olgusu ve bu olguya dayanan toplum düzenini değiştirmek isterken, popülizm bu düzenden rahatsız olan grupların yeni koşullara uyumuna yönelik bir öğretimdir. Seçkinlerin yürüttükleri siyasal mücadelenin, toplumun hiyerarşik yapısını değiştiremeyeceği açıktır. Olsa olsa, daha demokratik (parazlık sisteminin daha sağlam temellere oturduğu) bir parlamenter rejimin kurulması (varsa geliştirilmesi) ve toplumun yarattığı artık-değerin çalışan kitleler lehine daha adil bir bölüşümü için çalışılır.

Sınıf mücadelesinin ve sınıf kökenli siyasal

programların oluşturulması, toplumun hiyerarşik yapısının ve bu yapının sürekliliğini sağlayan işlevlerin yarattığı elitlerin varlığına ve egemenliğine de son vereceği düşünülerek, toplumun sınıf çizgileri boyunca bölünmesi önlenmeye çalışılır. Bu nedenle popülistler, toplumu doğal bir cemaat olarak görürler.¹⁷ Popülistlere göre cemaat içinde farklı işlevleri olan farklı bireyler ve gruplar varsa da, bunlar toplumsal işbölümünün bütünlüğü içinde birleşmişlerdir. Hiçbir grup ötekine egemen olmaya çalışmaz. Çiftçi, zanaatkâr, yani geleneksel üreticiler ve işçiler, yani modern üreticiler, bir başka deyimle çalışan sınıflar için de düşman aynıdır:

- 1) Plütokratik (zengin) sınıfların egemen olduğu aşırı rekabetçi ekonomik düzen;
- 2) Bu düzenin yarattığı dev tekeller ve yabancılaşmış olan devlet.

Popülistler için karşılaşılan ortak sorunlar, doğmakta olan sanayi toplumunun sorunlarıdır.¹⁸ Onlar, toplumun hiyerarşik yapısı bozulmadan siyasal erk'in geleneksel ekonomik güçlerden (burjuvaziden) modern sanayi toplumunun yönetici kadrolarına geçmesini, yani otoritenin dağıtılmasını (desantralizasyonunu) isterler. Böylece bütün halk kesimlerinin istek ve ihtiyaçlarının sisteme yansıtılmasını ve gerçek demokrasinin kurulacağını savunurlar.

Görüldüğü gibi bu bir seçkinler demokrasisidir. Halk kesimlerinin etkin bir örgütlenmeye gitmesi ve kendi programlarını gündeme getirmesi sözkonusu değildir. Popülizm, yeniliğe, endüstrileşmeye açıktır. Fakat üretim ilişkilerini değiştirmeye çalışan sınıfların veya bunların oluşturduğu örgütlerin doğrudan doğruya yönetime katılmasına ve toplumu yönlendirmesine karşıdır. Bu tür bir rejim, teoride geleneksel egemen zümrelere (burjuvaziye) karşı olduğu kadar, pratikte halk egemenliğine de kapalıdır.

Halkçı ideolojinin mimarları olan popülist seçkinlerin ikilemi, siyasal etkinliklerini burjuva egemenliği dışında sürdürebilmek için halk desteğine, örgütsel desteğe dayanmak ihtiyacında olmalarıdır. Bu varoluşsal (existential) ihtiyaç, popülist seçkinleri, önderliğini yaptıkları çiftçiköylü, endüstri işçini, küçük üretici, devlet ve özel sektör hizmetlileri gibi toplumsal kesimlerin, büyük ekonomik ve idari örgütlerle olan ilişkilerini dile getirmelerini zorunlu kılacaktır. Popülizm bu anlamda, çeşitli halk kesimlerinin kendi etki ve denetimleri dışındaki olay ve güçlere karşı bir haklı savunma, bir birlik arama güdüsünden kaynaklanır. Birlik duygusu, merkezî otoriteden korkan ve ona nefret duyan halk kesimleri arasında ve bu gruplarla önderleri (elitler) arasında sıkı bir dayanışmaya yol açarken, kuşku duyulan iktidarın da bölünüp yerel düzeye indirilmesi çabalarına yol açar. Bu eğilimi ile popülizm, anarkosendikalist akımdan esinlenen merkezî devlet otoritesini imkân dahilinde zayıflatıp, fabrika ve tarım işletmeleri çevresinde odaklaşan, işçi ve işveren (emek ve sermaye) barışına dayalı, orga-

nik fakat modern bir toplum yaratma ideolojisi olarak somutlaşır. İşte popülizmi korporatizmden ayıran özellik de budur. Korporatizm, hiyerarşik bir otoriteyle belirlenen geniş bir cemaat (ulus çapında) yaratmayı amaçlarken, popülizm siyasal otoritenin ekonomik işbölümü ile farklılaşmış toplumsal kategoriler (çıkarları farklı olan örgütler ve zümreler) arasında bölünmesini ve cemaatlerden oluşan organik bir toplumsal bütünü yaratılmasını savunur. Böylece popülistler, özde çatışkın nitelikteki grupları ve çıkarları bağdaştırıp, toplumsal bütünlüğü bozmadan modernleşme çabalarını gerçekleştireceklerini savunurlar. Bu tür bir görüş sınıf ayrımının varlığını yadsımasa bile, onu giderebilir ve dıştan nüfuz eden (emperyalist), yabancı, bir olgu olarak kabul eder.

Popülist, ideoloji/öğreti, etnik farklılıkları da bölücü, kabile geleneğinin veya feodal yapının artıkları olarak gördüğü için doğmakta olan ulusal birlik ve kültürün bu gibi «gerici» öğeleri ortadan kaldırmayı amaçlar.¹⁹ Gandhi'nin yönettiği meşhur Swadeshi hareketi de tekel kapitalizmine ve emperyalizme karşı ulusal bütünlüğü sağlayacak olan, küçük üreticiliği yücelten bir halkçı ideoloji ile yüklü idi.²⁰

Marksizm'den esinlenen Afrika'lı popülist düşünür Sekou Toure²¹ ve Endonezyalı popülist devlet adamı Sukarno²² toplumda çelişkilerin olduğunu kabul ederler.

Bu çelişkiler sınıflar arasında olmaktan çok ortak hayat durumlarına göre şekillenen aydınlar ve cahiller, gençler ve yaşlılar, üreticiler ve tüketiciler, erkek ve kadınlar, bürokrat ve yönetilenlerden oluşan zümreler arasındadır. Bunlar sınıf değildir. Bu zümrelerin farklı görünen çıkarları, onların bu çıkarları ısrarla koruma alışkanlığındandır. Eğer bu alışkanlık ortadan kaldırılacak olursa farklı siyasal partilere değil, bir büyük ulusal partiye veya ulusal cepheye ihtiyaç duyulacaktır. Bu örgüt hem zümre çıkarlarının farklılaşmasını ve giderek çelişik bir durum almasını önleyecektir, hem de «yükselen» elitlerin geleneksel burjuvazi karşısında siyasal bağımsızlığını koruyacaktır.

Görüldüğü gibi, popülistler bir tür radikal-lerdir; fakat öğretileri onların ne daha fazla sağa, ne de daha fazla sola açılmasına imkân vermez. Sağa açılmak, burjuvazi ile bütünleşmektir ki, seçkinler halk desteğinden ve görece bağımsızlıklarından olurlar. Sola açılmakla toplumun kendilerine vücut veren hiyerarşik yapısı ve üretim düzeni alt üst olur ki, halk, siyasal ve ekonomik süreçleri seçkinler aracılığı ile değil, doğrudan doğruya kendi örgütleri ile etkilemeye başlar. Bu nedenlerden ötürü halkçı seçkinler, modernleşme sürecine (kapitalistleşme ve sanayileşme) giren toplumlar da sosyal devrimin yerleşik kurumları alt üst edici niteliğinden daima kaçınırlar. Onların stratejileri, kendi (seçkinler) denetimlerine almak istedikleri devlet makinası yolu ile varolan mülkiyet ve üretim ilişkilerini bozmadan geleneksel toplumsal kurumları yeni ih-

vazinin) olduğu kadar varolan düzene karşı olan sınıfların (çalışan sınıfların) toplumsal direnci ulusal birlik ve dayanışma çağrılarını ile susturulmak istenir. Endonezya'da²³ bir örneğini gördüğümüz gibi, Türkiye'de de MSP'de örgütlenmiş kapitalistler tarafından bir «günahkâr» (faizci, yabancı ve emperyalist) kapitalizm ile yerli ve ulusal kalkınmaya yararlı «iyi» kapitalizm arasında sahte bir fark işlenir.

Bu tür bir ideoloji kapitalizmin nüfuz ettiği bütün geleneksel «köylü» toplumlarında veya üretici güçleri az gelişmiş (azgeliştirilmiş) ülkelerde ortaya çıkmıştır. Bu gelişim, küçük üretici kitlelerinin karşı karşıya geldikleri dünya pazarı ve onun dev güçleri karşısındaki tavır alışlarının belirgin bir ideolojik ifadesidir.²⁴

Afrika, Asya ve Latin Amerika'nın modern popülistleri artık devletin ortadan kalkmasını veya zayıflatılmasını değil, onun ele geçirilmesini savunuyorlar. Geleneksel bir burjuva devleti olmadıktan ve orta-sınıf kökenli seçkinlerin denetiminde bulduktan sonra, bu makinayı kitle seferberliği, ekonomik kalkınma, toplumsal adalet ve yerel demokrasinin geliştirilmesi konusunda etkin bir güç haline getirebileceklerini savunuyorlar.²⁵ Bu stratejinin daha önce kısaca değinilen iki önemli sonucu olacaktır:

1) Devlet mekanizmasını denetleme imkânını bulmuş olan orta-sınıf kökenli seçkinler burjuvaziye karşı **görelî** bir bağımsızlık kazanabileceklerdir. (Bu bağımsızlık görelidir, çünkü toplumun üzerine bina edildiği mülkiyet rejimini ve üretim ilişkilerini değiştirmeye yönelik hiçbir politikanın oluşturulmasına ekonomik bağımlılıktan kurtulamamış olan ülkenin ekonomisine egemen olan yerli ve yabancı burjuvazisi izin vermez.)

2) Belirli bir halk desteği ve desantralize siyasal güç odaklarının dinamizmi ile beslenen popülist önderlik, devlet makinasını da kullanarak ülke ekonomisinin dış sömürüye nispeten kapatılmasını sağlar. Bu strateji, ulusal (yerli) burjuvazinin (veya onun en dinamik, üretken kesimlerinin) yararına olacağı için genellikle ulusal burjuvazi tarafından desteklenir.²⁶ Böylece az gelişmiş ülkenin emperyalist merkezlere bağımlılığı giderilmese bile kapitalist yöntemle kalkınma ihtimali bir ölçüde artırılabilir.

Artan ulusal gelir ise ücretlerin ve toplumsal hizmetlerin artması ve iş imkânlarının genişlemesi ile popülist önderlere ve ideolojiye daha bir destek sağlar. Bu siyasetin pratik sınırı (bugün Türkiye'de CHP'nin temsil ettiği) «sosyal demokrasi»dir.

Kısaca popülizm veya halkçılık kitleleri toplumsal bir devrime gitmeden seferber edip siyasal sisteme dolaylı olarak katmayı amaçlar. Bu seferberlik otorite ve modernleşme ilkeleri çerçevesinde devrimsel bir değişime yandaş olmayan halk kesimlerinin desteğini sağlamaya yönelmiş seçkinler siyasal bir harekettir.

TÜRKİYE PRATİĞİ

İşin ilginç yanı popülizm birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de 1930'lardaki liberal kapitalizmin büyük buhranını sürdürdüğü sırada gündeme geldi. Almanya ve İtalya'da popülizm, yükselen elitlerin kısa sürede burjuvazi ile bütünleşmeleri ile önce korporatizme, sonra faşizme dönüştü. Şili²⁷, Türkiye ve daha sonraki bir evrede (1945-1955) Arjantin²⁸ gibi ülkelerde sosyal hoşnutsuzluğu ve uç veren halk örgütlenişini (Türkiye'de Serbest Fıkra ile) kurumlaşmış siyaset içinde çoğu kez popülist görünümdeki bir korporatizm içinde eritti. Konumuz olan Türk örneğine kısaca bir göz atalım:

Cumhuriyetin siyasal iktidarını aralarında bir iş ve nüfuz alanı bölümü yapan bürokrasi (yönetici elit) ve burjuvazi oluşturmuştu. Millî Mücadelenin başarılı kadrosu olmanın prestiji ve kamu yönetimindeki tecrübesi ile milliyetçi bürokrasi mekanizmasını denetimi altına aldı. Azınlıklar ve bir çapta yabancı sermayenin mutlak denetimden kurtarılan millî ekonomi ise yerli (ulusal) burjuvazinin denetimine terkedildi. Halk tabakalarının tamamen iradesi dışında cereyan eden bu iş bölümünde üretim araçlarıyla organik bir bağı olmayan bürokrasi, politik gücünü ulusal burjuvazinin (özellikle toprak sahibi sınıfın) ekonomik ve sosyal gücüne dayandırmak zorunda kalmıştı.

Geleneksel ekonomik güçlerin (burjuvazinin) etkisi altında olan bu politik ve sosyal yapı 1923 İzmir İktisat Kongresinde esasları saptanan²⁹ liberal ekonomi politikasından başka bir kalkınma yönteminin benimsenmesine elvermedi. Ne var ki, yeni devletin siyasal ekonomisinin temeli olarak benimsenen liberal kapitalizm kalkınma yöntemi Türk kalkınmasına büyük bir katkıda bulunmadı. 1929'da başlayan dünya malî krizi zayıf Türk ekonomisini büsbütün çıkmaza sürükledi. Bu durumda hem kendi varlığı, hem de devletin bağımsızlığını tehlikede gören bürokrasi (yönetici sınıf) kapitalist yöntemle kalkınma stratejisinin buhranını çözmeye görevini üstlenmek üzere harekete geçti.

Dünya ekonomik buhranı kadar, benimsenen kalkınma yönteminin başarısızlığının da doğurduğu toplumsal ve ekonomik sorunları çözmek için düşünülen, ekonomiye devlet müdahalesinin, mülk sahibi sınıflar tarafından tepki ile karşılanacağı bekleniyordu. Burjuvazinin şiddeti kestirilmeyen tepkisine karşı koyabilmek için milliyetçi bürokrasi halkın (çalışan sınıfların, fakat özellikle köylülerin) desteğini kazanmak çabasına girişti. Bu halka yöneliş, halkla bütünleşme eğilimi «Halkçılık» ideolojisi şeklinde oluşarak önce parti (CHP) programına, sonra Anayasa'ya girdi.³⁰ Fakat halkçılık Türk siyasal hayatında köklü bir ideoloji olarak hiçbir zaman başarı kazanamadı. Bunun nedenlerini kısaca inceleyelim.

1930'larda, her şeyden önce sınıf olarak etkinliği olabilecek genişlikte bir sanayi ve kent

emekçisi zümre yoktu. Yoğun köylü nüfusu hem kendi içinde katmanlı oluşu, hem de doyumluk tarımın üreticileri birbirinden ayırıcı niteliğinden dolayı örgütsel dokudan yoksun kalmıştı. Bu örgütsüz kırsal kitleler ayrıca kent emekçileriyle veya ilerici orta-sınıf aydınlarla (elit kadrolarla) bütünleşmek imkânına sahip olamamışlardı. Bu sınıfsal yapı, doğal olarak, bağımsızlık sonrası devrede benimsenen ekonomik ve toplumsal politikalara ve onların halkçı olmayan karakterlerine damgasını vurdu. İşte Türk örneğinde halkçılık ilkesinin ve programının asıl talihsizliği genellikle «halkçılık»la temelden çelişkili olan korporatist devlet yapısı içinde ortaya atılmış olmasıdır.

1930'lar Türkiye'sinde ve daha sonraları, her ne kadar totaliter toplumların aksine birden fazla etkin elit grup varsa da (asker/sivil bürokrasi, serbest meslek grupları ve dinî elitler), bunlar ve burjuvazi arasındaki karşıtlıklar ortak (elit) değerlerin özümlemesi ve çıkarlarının **kapalı** bir parlamenter süreç içinde pazarlıkla bağdaştırılması şeklinde çözümlenebilmiştir.

Bu tarihî koşulların sonucu olarak da genç Cumhuriyetin yönetici kadrosu çalışan kitleleri sermaye ve mülk sahibi sınıfları bağımlılıktan kurtarmamışlar ve iktidarlarını doğrudan doğruya halka dayayamamışlardır. Liberal ekonominin içine düştüğü krize çare olarak benimsenen devlet kapitalizmi, hakim güçler koalisyonunda beklenen çatışmayı yaratmayınca bürokratik seçkinlerin halkla birleşmek için ortaya attığı halkçılık programı ve başlattığı Halkevleri hareketi de kısa zaman asıl amacından saptırıldı.³¹ Kitleler yöneticileriyle doğrudan bir diyaloga geçemediler. «Halkçı» atılımın toplumsal tabanını oluşturacak kırsal kadroların hazırlanması için kurulan Köy Enstitülerinin ise daha tomurcuklanırken nasıl hırsla kurutulduğunu kaydetmek Türk «demokrasi» tarihi açısından ibret vericidir.

O halde, halkçılık veya popülizm hangi tarihî/nesnel veya konjonktürel koşullarda bir ideoloji veya siyasal öğreti olarak başarı kazanır.

HALKÇILIĞIN BAŞARISI VE ÇIKMAZI

Halkçılık ideolojisinin başarısı iki önemli sürecin oluşmasına bağlıdır:

1) Birer hukukî ilke olan eşitliğin ve sosyal adaletin toplumsal ve siyasal düzeyde uygulamaya konulacağı politik ortamın hazırlanması. Bu ortamın oluşması için de, burjuvazinin (yani burjuva örgütlerinin; buna devlet makinası da dahildir) dışında siyasal etkinliği ve **görelî** bağımsızlığı olan bir elit kadronun önderliğinde bağımsız siyaset odaklarının belirmesi gerekir.

2) Bu odakların siyasal bağımsızlığını ve onların saptayacakları politikaların sürekliliğini garanti edecek köklü bir **ekonomik bölüşüm** siyasetinin devlet eliyle gerçekleştirilmesi.

Bölüşümsel siyasetten amaç, fırsat eşitliği ve toplumsal, siyasal karar mekanizmalarına katılma ilkesini teoriden pratiğe geçirmek için

toplum katları arasında derin gelir farklarını ve toplumsal ayrıcalıkları azaltmak amacıyla toplumsal servetin önemli bir kısmının orta-sınıf kökenli elit bir kadronun denetimine giren devlet eliyle çalışan sınıflara kaydırılmasıdır. Bu tanımın ışığında «halkçılığın» bölüşümsel bir süreç içinde sunulmadığı veya böyle bir siyasetle pekiştirilmediği takdirde ne ekonomik bir program, ne de politik bir ideoloji olarak kök salamayacağı açıktır.

Türkiye'de «halkçılığın» bölüşümsel bir politikayla hiçbir zaman desteklenmediğini belirttik. Evrensel teorik bir model içinde değerlendirecek olursak, kapitalizmin temelini oluşturduğu toplumlarda halkçılığın siyasal-ekonomik bir öğreti veya sistem olarak uzun süre uygulama şansı olmadığını görürüz.

Sömürge sonrası kapitalist toplumlar için (Üçüncü Dünya ülkelerinde) **toplumsal devrim** sürecinden önce üç tür (ideal-tip olarak) kalkınma modeli veya stratejisi imkânı vardır. Bu stratejiler veya modeller birer ussal alternatif olmaktan çok tarihî/nesnel veya konjonktürel koşulların oluşturdukları süreçlerdir. Bunları şöyle sıralayabiliriz.³²

- 1) «Yeni-sömürgeci» model;
- 2) «Ulusal burjuva» kalkınma modeli;
- 3) «Ulusal-halkçı» kalkınma modeli.

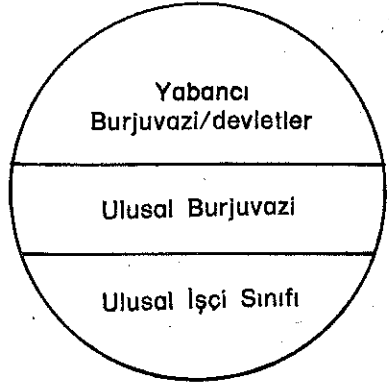
«Yeni-sömürgeci» kalkınma modelinin egemen olduğu ülkelerde ulusal burjuvazi zayıf olduğu için, ulusal devlet içinde yabancı (metropol) burjuvazinin bir uzantısı olarak ekonomik ve politik (devlet yönetimi) işlevlerini sürdürür. Bu modelde ulusal gelirin büyük bir kısmı dışarı kayıyor ve ulusal burjuvazi bu sömürden belirli bir pay alır. Bu pay onun pazarlık gücüne göre değişir. Ulusal ordu ve bürokrasi dış güçlerin kurduğu ve yetiştirdiği (ideolojik alanda endokrine ettiği) yönetici elit zümreler olarak bağımlılığın bekküllüğünü yaparlar ve bu hizmet karşılığında öteki toplumsal sınıflara tanınmayan bazı ayrıcalıklara (yüksek gelir, statü, iş ortaklığı) kavuşurlar. Siyasal alanda baskı ve örgütlenme yasakları, açık ekonomi ve yabancı sermayeyi alabilmesine teşvik, bu kalkınma modelinin temel özellikleridir. Kalkınma olgusu **yeni sömürgeci** model içinde dışarıdan yönetilen girdilerle sağlanır. Başka bir deyişle sermaye birikimi **yukarıdan ve dışarıdan** gerçekleştirilir.

1) **Yeni-sömürgeci** modelde, sınıflar arası gelir dağılımı şu şekilde biçimlenir:

Şekil 1'e bakınız.

Bu modelin egemen olduğu ülkeler arasında Şili, Taiwan, Güney Kore, Brezilya, Endonezya, devrime kadar Güney Vietnam ve yerli burjuvazinin giderek daha ağır basmaya başladığı İran en belli başlılarıdır, 1950-1960, 1971-1973 Türkiye'si de bu model içinde düşünülebilir.

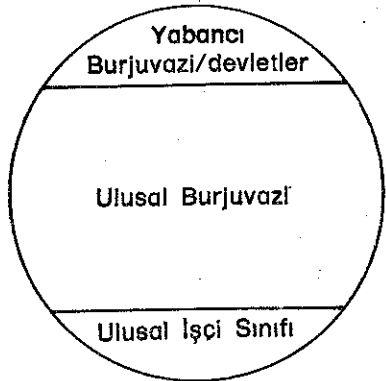
2) Ulusal burjuvazinin ulusal üretim güçlerini tek başına geliştirecek gücü olmamasına karşın, devlet mekanizmasını elinde bulunduran milliyetçi küçük-burjuva elit (asker-sivil bürokrasi)

Şekil 1

rası) ile oluşturduğu kolisyonda somutlaşan devlet gücü sayesinde anti-emperyalist bir tavır takınabilir. Bu durumda, büyük ölçüde dışarı akan sermaye ulusal burjuvazinin elinde birikmeye başlar. Ülkenin doğal kaynaklarının işletilmesi de yine büyük ölçüde devlet veya ulusal burjuvazi tarafından üstlenilir. «Ulusal burjuva» kalkınma modeli dediğimiz bu model, 1930'lar Türkiye'sinde olduğu gibi yabancı işletmelerin bir kısmı seçilerek millileştirilir ve dış kaynaklı sömürü, sanayiden ticarete yöneltilir. Yabancı sermayenin miktarı, yatırım alanları ve kârı denetlenir. Kıscaca bu model elit milliyetçiliğine dayanır.

Ulusal burjuva kalkınma yöntemini benimsemiş ülkelere örnek olarak Meksika, Peru, Arjantin, Mısır ve Atatürk Türkiye'sini gösterebiliriz. Bu modelde sınıflararası gelir dağılımı şu şekilde biçimlenir:

Sermaye kanamasını bir ölçüde önleyebilmiş olsa da, teknoloji ve yatırım mallarının üretimi, dünya pazarlarına açılma konusunda dev ekonomilerle rekabet imkânı sınırlı olan ulusal burjuvazi gerçek anlamda dışarıya bağımlı olmaktan kurtulamıyacaktır.

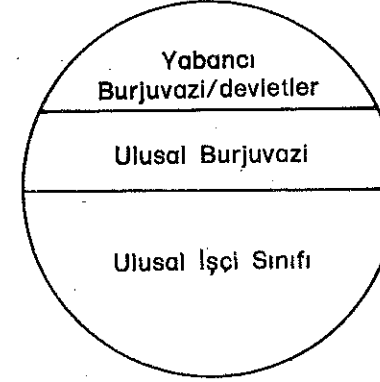
«Ulusal Burjuva» kalkınma stratejisi yoluyla sağlanan ekonomik büyüme sermaye birikimini hızlandıracak ve yeni toplumsal sınıfların/tabakaların doğmasına yol açacaktır. Artık politik bir güç haline gelen kentsel işçi sınıfı ile giderek «köylülükten» çıkan kırsal nüfus (kesimleri) gelişen ekonominin nimetlerinden daha büyük dilimler isteyecek ve elde ettiği kazançları sürekli kılabilmek için, bağımsız yerel örgütlerle siyasal karar alma sürecini etkilemek isteyeceklerdir. Bu etkileşiminin odak noktası şu soruda düğümlenir: Ulusal ekonomiyi (sermaye birikimini) kim yönlendirecek ve bölüşümsel süreci kim yürütecektir?

Bu gelişme doğaldır, çünkü «ulusal burjuva» kalkınma yönteminde üretim tarzı (kapitalist) ve dolayısıyla işçi sınıfının sömürüsüne dayanan temel ekonomik düzen değişmez. İşçinin sömürülmesinde yabancı öğelerin yerini büyük ölçüde ulusal burjuvazi alır. Ulusal burjuvazi hem sömürüyü azamî ölçüye çıkarmaya çabalar, hem de çalışan sınıfları denetiminde tutmaya çalışır. Bu disiplinler rolünde ya denetimindeki devlet makinasını kullanır (yeni-sömürgeci modelde olduğu gibi) veya bu makinayı işletmekte olan küçük burjuvaziden (orta sınıflar) veya onun yönetici elit kadrolarından destek görür.

Ulusal burjuva kalkınma modelinde sermaye birikimi işlevini üzerine alan ulusal burjuvazi iç ve dış ekonomik/politik güçler arasında ipte yürüyen cambaz görünümündedir. Çıkarları bozulan yabancı güçlerin (burjuvazi/devlet) baskısı halinde içerde ulusal burjuvazi, popülistlerle (halkçı seçkinler) ile işbirliği arar ve ulusal ekonomiyi, arkasına halk desteğini de alarak dış nüfuz imkân dahilinde kapalı tutmaya çalışır. Fakat bu işbirliği egemen sınıfın elinde biriken serveti daha adil olarak bölüştürmeye zorlayan ulusal bir anlaşmadır. Burjuva ve popülist elitlerin koalisyonu arkasındaki ana halk desteği 1. Peron devrinde Arjantin'de olduğu gibi işçi sınıfından gelebilir. Bu durumda işçi sınıfının aşırı taleplerinden ve devrimci potansiyelinden kurtulmak isteyen ulusal burjuvazi, yabancı burjuvazi/devletlerle ilişkisini güçlendirir. Böylece yeni sömürgeci ilişkilere dönülmüş olur.

Fakat eğer ulusal burjuvazi ile devlet yönetimi işlevini üstlenmiş olan küçük burjuvazinin desteği ile işçi/köylü kitleleri (onların popülist önderleri aracılığı ile) arasında millî bir koalisyon oluşturulmuşsa bu «ulusal - halkçı kalkınma» modelinin uygulanmaya konmasına yol açar. Bu koalisyon ve ekonomik kalkınma stratejisinin ideolojik harcını milliyetçilik, iktisadî harcını da bu sınıfların yararına çalışan geniş çaplı bir gelir bölüşümü oluşturur. Ancak sonsuz bir fizik ve manevî güce sahip olan halk kitleleri, ulusal burjuvaziye ulusal ekonomiyi dış nüfuzdan korumakta yardımcı olabilir. Ne var ki, bu halk desteğini sağlamak için egemen güçler koalisyonu ulusal gelirin önemli bir kesimini alt toplumsal tabakalara ve işçi sınıfına yöneltmek zorundadır.

Bu bölüşümün hedefi tüketimdir. İşçi sınıfı ve küçük - burjuvazi, tüketim imkânları geliştiği ölçüde ulusal burjuvaziye destekler (DP devrinde Türkiye'de olduğu gibi). «Ulusal - halkçı» kalkınma stratejisinin gelir dağılımı şeması şöyledir:

Bu modelin en tipik örnekleri 1945 - 1955 1. Peron rejimi altında Arjantin, Cardenas rejimi altında Meksika, MNR (ulusal devrimci) rejimi altında (1953 - 1966) Bolivya, Goulart idaresindeki Brezilya'dır.

Görüldüğü gibi bu, üretken (yatırıma yönelik) bir gelir bölüşümü değildir. Bu stratejinin veya modelin en zayıf yönü yabancı sömürsünü ulusal bir üretim programı ile geniş çaplı sermaye birikimine dönüştürememesidir. Çünkü sorun yabancı güçlerin çekildiği ekonomiyi (üretim ve tüketimi) kimin yönlendireceğidir. İşçi sınıfının «ulusal - halkçı» koalisyonuna katılımı üretim biçimini ve ilişkilerini değiştirme amacına değil, tüketim amacına yöneliktir. Devlet yardımıyla girilen sermaye birikimi çabası ise yine işçi sınıfının sömürüsüne dayanmak zorundadır. O yüzden de, kapitalist kalkınma yöntemleri içinde en ulusal olmasına rağmen en kısa ömürlü olan «ulusal - halkçı» modeldir. Elindeki kaynakları sürekli bir ulusal kalkınma stratejisini destekleyecek halk iktidarının (sosyalizmin) inşasına yöneltmeyen ulusal devleti oluşturan toplumsal güçler kısa sürede bu tarihi fırsatı ellerinden çıkarırlar. Adından başka halkçı bir niteliği olmayan, halkın doğrudan ve kendi siyasal, iktisadî programlarıyla katılmadığı veya şekillendirmediği bir toplumsal kalkınma modelinin/stratejisinin uzun vadede kaderi başka türlü de olamaz.

Tüketilen kaynaklar karşısında beklentileri daha da kabartılmış bir işçi sınıfı tarafından zorlanan ve bu kesimin desteğini kaybeden ulusal burjuvazi varolan düzeni ve onun içindeki yerini kaybetmemek için, çoğu kez, çıkar yolu dış ekonomik güçlerle bütünleşmekte bulur. Emperyalist sömürü ve baskı rejimi (yeni - sömürgeci model) geri gelir.

Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de «halkçılık» bir ideoloji ve strateji olarak ortaya atıldığından beri onu destekleyecek bölüşümsel süreç uygulanmaya konulmamıştır. Tarımda kapitalistleşmenin hızlandığı 1950'lerin ilk yıllarında eline ilk defa para geçen küçük ve orta köylü kesimlerinde DP lehine popülist bir eğilim doğmuş, fakat, ekonomik kriz içinde bu gelişme de giderek sönüştür.

Sınıf ilişkileri açısından bakıldığında Türkiye örneğinde devlet kudretini oluşturan asker/sivil bürokrasi, toprak sahibi sınıf ve ticaret burjuvazisi arasındaki katı çatışma 1950'lerin sonlarına kadar su yüzüne çıkmamıştır. Bunda, ilk devrede, devletçiliğin, özel sektörün gelişmesini önleyici bir kalkınma stratejisi olmaması, sonra da, DP iktidarının ilk yıllarının ekonomik dinamizmi önemli bir rol oynamıştır. Bu koşullar altında 1960'lara kadar Türk toplumunda kesin olarak rekabet halinde olan güç merkezleri ve sınıfsal politik örgütler ortaya çıkmadı ve DP rejimi süresinde de büyük ölçüde devam eden devletin korporatist niteliği (ve siyasal baskı siyaseti) 1960 darbesine kadar değişmedi. Bu koşullar altında ne doğru dürüst halk örgütleri, ne de hareketleri gelişebildi.

27 Mayıs hareketi ile bürokrasi tekrar ağırlığını devlet idaresine koyunca, Türk burjuvazisinin siyasal gücü görece ve geçici olarak azaldı. İşte bu sırada egemen sınıflara karşı siyasal örgütler —TİP, işçi sendikaları, gençlik örgütleri, v.b.— ortaya çıkabildi. Fakat, tekrar dönülen çok partili siyasal ortam içinde sınıf çatışmalarının başlaması bürokrasinin üst katlarını da özümlemeyi başaran Türk egemen güçlerini harekete getirerek, gerek toplumsal özgürlükleri, gerekse halkçılık doğrultusunda bir siyasal gelişimi önlediler. 12 Mart rejiminin olağanüstü koşullarında tabandan başlayan demokratik gelişmeler ile aydın çevrelerin birleşmesi etkili bir baskı siyaseti ile geciktirildi. Egemen çevrelerin bu taktiği rejim bunalımının had safhaya vardığı günümüzde de en korkunç bir biçimde sürdürülmektedir.

SONUÇ

Görülüyor ki, «halkçılık» pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de bir yandan korporatist devlet yapısının, öte yandan, zaman zaman «yeni - sömürgeci» ilişkilere kayan «ulusal burjuva kalkınma modeli»nin sürekliliği yüzünden, ne ideolojik düzeyde, ne de ekonomik düzeyde gerçekleşebilmiştir. Halkın desteği ve doğrudan katılımı olmadan da, rekabet halindeki elitlerden biri, örneğin bürokrasi (veya onun ilerici bir kanadı) iç ve dış sermaye sınıflarına karşı koyup halka dönük radikal bir reform/kalkınma programını uygulamaya koyamaz. Biz bunu Türkiye'de bütün Cumhuriyet tarihi boyunca —tek ve çok partili evrelerde — ibretle gördük. Halktan gelmeyen ve halkın mimarlığını yapmadığı hiçbir re-

form girişimi ve hiçbir kalkınma modeli halk iktidarını getiremez. İlerici Türk aydınının ana görevi sadece halka yalnızca ne yapılması gerektiğini

değil, aynı zamanda ona istediğini elde etme mücadelesinde gereken örgütsel yapıyı ve ideolojik araçları kazandırmaktır.

- ¹ C. Wright Mills, *The Power Elite*. New York: Oxford University Press, 1968, s. 4.
- ² Y. a.g.e.; Seymour Martin Lipset ve Aldo Solari, *Elites in Latin America*. New York: Oxford University Press, 1967, s. 7.
- ³ Robert Michels, *Political Parties*. New York: Collier Books, 1962.
- ⁴ C. Wright Mills, a.g.e.
- ⁵ S.M. Lipset, a.g.e. ve *Political Man*. New York: Anchor Books, 1963.
- ⁶ Aldo Solari (S.M. Lipset ile), a.g.e.
- ⁷ John Porter, *The Vertical Mosaic*. Toronto: University of Toronto Press, 1969.
- ⁸ Wilfredo Pareto, *The Mind and Society* (4 Cilt) Londra: Jonathan Cape, 1935; Pareto'nun çalışmalarının derli toplu bir özet-analizi Joseph Lopreato'nun *Vifredo Pareto: Selections From & His Treatise*. New York: Thomas Y. Crowell, 1969, adlı yapıtında bulunabilir.
- ⁹ Gaetano Mosca, *The Ruling Class*. New York: McGraw-Hill, 1939. Mosca'nın kuramsal yaklaşımını kendi bakış açısından inceleyen Hames H. Meisel'in *The Myth of the Ruling Class*. (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1958) adlı kitabı da elit kuramının önde gelen kaynaklarından biridir.
- ¹⁰ Raymond Aron, «Social Structure and the Ruling Class» *British Journal of Sociology*, Cilt I, Vol. 1 ve 2 (Mart 1950; Haziran 1950. 1. kısım için s. 1-16; ikinci kısım için s. 126-143.)
- ¹¹ Doğu Ergil ve Nesar Ahmad, «The Post-Colonial States: Turkey and Pakistan», *Third World Forum*, Cilt 1, No. 3 (Aralık 1974 - Ocak 1975), s. 26-77.
- ¹² Max Weber, «Bureaucracy»; «India» ve «Chinese Literati» adlı bölümler: H.H. Gerth ve C.W Mills (ed.) *From Max Weber: Essays in Sociology* New York: Oxford University Press, 1968.
- ¹³ Karl Mannheim, *Ideology and Utopia*. New York: Harvest Books, 1936, adlı yapıtta «The Prospects of Scientific Politics» adlı III. Bölüm; ve, *Man and Society in an Age of Reconstruction*. Londra: Kegan Paul, 1940. 2. Kısım, VII - IX. bölümler.
- ¹⁴ Eduardo Frei Montalva, «Catholic Social Justice, Democracy, and Pualism», *The Conflict Between Church and State in Latin America*. New York: Knopf, 1964, s. 212 - 213.
- ¹⁵ Y.a.g.e.
- ¹⁶ Carl T. Schmidt, *The Corporate State in Action: Italy Under Fascism*, Londra, 1939; George F. Kneller, *The Educational Philosophy of National Socialism*, New Haven, Conn., 1941; William Ebenstein, *Today's Isms*, Englewood Cliffs, N. J., 1958.
- ¹⁷ Peter Worsley, *The Third World*. Chicago: The University of Chicago Press, 1972. s. 165.
- ¹⁸ Alejandro Silva Bascunan, *Una experiencia social cristiana*. Santiago: Editorial del pacifico, 1949; ve, James O. Morris, *Elites, Intellectuals and Consensus in Chile*. Ithaca-N. Y.: Cornell University Press, 1966.
- ¹⁹ Peter Worsley, a.g.e. s. 165.
- ²⁰ John P. Lewis, *Quite Crisis in India*. New York: Anchor Books, 1964. S. 21-22, 64, 222.
- ²¹ Sekou Toure, *LaLutte du Parti Democratique de Ginee pour l'Emancipation Africaine*. Conacry, 1958; ayrıca, *Rapport d'Orientation du Bureau Politique National*. Conacry, 1960.
- ²² P. Worsley, a.g.e.'de zikredilmiştir. s. 128-130. Ayrıca bakınız: George Kahin, *Nationalism and Revolution in Indonesia* New York: Cornell University Press, 1952. s. ve sonrası.
- ²³ Y.a.g.e.'ler.
- ²⁴ Franco Venturi, *The Roots of Revolution: A History of the Populist and Socialist Movements in Nineteenth Century Russia*. Londra: Weidenfeld and Nicholson, 1960. Bu kitaba bir giriş yazan Prof. Isaiah Berlin de aynı kandıdır.
- ²⁵ Y.a.g.e.; ayrıca, Mamadou Dia, *Contribution a l'etude du Mouvement Cooperatif en Afrique Noire*. Paris: Presence Africaine, 1958.
- ²⁶ D. Ergil ve N. Ahmad, a.g.e.; Doğu Ergil, «From Empire to Dependence: the Evolution of Turkish Underdevelopment» (İmparatorluktan Bağımsızlığa: Türk Az gelişmesinin Evrimi) New York State Üniversitesinde verilmiş doktora tezi. III. Kısım. (Şubat, 1974).
- ²⁷ James Petras, *Politics and Social Forces in Chilean Development* Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1970. s. 197-219.
- ²⁸ James Petras, «Peronism: An Argentine Phenomenon» adlı bölüm, yazarın *Politics and Social Structure in Latin America* New York: Monthly Review, 1970, kitabından.
- ²⁹ A. Gündüz Ökgün, *Türkiye İktisat Kongresi, 1923 - İzmir*. Ankara: S.B.F. Yayınları, 1971.
- ³⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, III. Cilt, «Altı Okun Hikayesi» bölümü, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1973; ve Doğu Ergil, «From Empire...» a.g.e.
- ³¹ Kemal Karpat, *Turkey's Politics*. Princeton N. J., Princeton University Press. 1959. s. 380-382; ayrıca, Ş. S. Aydemir, *İkinci Adam*. II. Cilt, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1968. s. 366-376.
- ³² Bu tarihsel/analitik kategoriler 1973-1974 yıllarında Prof. James Petras yönetiminde yapılan New York State University (Binghamton merkezi) Sosyoloji Departmanı «Kalkınma Sosyolojisi» doktora kurlarında geliştirilmiştir.